

Arap Dili Tarihi ve Arap Dili Gramerinin (Nahiv Sarf) Ortaya Çıkış Süreci¹

MEHMET NURİ AYYILDIZ^a

Öz: Kur'ân-i Kerîm'in dili olması yanı sıra, belagat ve fesahat açısından ulaşılabilecek en zirve seviyeye ulaşmış bir dil olan Arap dili, Sami diller arasında yer almaktadır. İslamiyet'in Arap yarım adası dışına yayılmasından sonra ve Arapların Arapça bilmeyen topluluklar ve milletlerle karşılaşması sebebiyle, hayat tarzlarında bazı değişimler, dillerinde ise bazı bozulmalar (lehn) olmuştur. Hatta bu dil bozulmaları günlük konuşmaların dışında Kur'ân-ı Kerîm'in bile yanlış okunmasına sirayet etmiştir. Daha sonra konuşmalardaki fahiş hataların yaygınlaşması üzerine dil uzmanlarının bir takım önlemler almasını zorunlu kılmıştır. Bir başka ifade ile yapılan bu hatalar Arap gramerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İlk olarak Arap dilini korumak ve Arap olmayanlara Arap dilini öğretmek amacıyla irâb ve irâb kaideleri hakkında çalışmalar ele alınmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Arap dil grameri alanında birtakım ilimler (Nahiv ve Sarf) zamanla ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Gramer, Nahiv, Sarf.

¹ Bu makale, yazarın İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

^a İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, mehmetayildiz04@hotmail.com

---

The Emergence Process of Arabic Language History and Arabic Grammar (Nahiv Sarf)

Abstract: In addition to being the language of the Qur'an, the Arabic language is one of the Sami languages that has reached the highest level of eloquence and ending. After the spread of Islam beyond the Arabian peninsula, and because the Arabs encountered communities and nations that do not speak Arabic, some changes in their lifestyles and some in their tongues.

Even if these language distortions are beyond their daily conversation Even the Qur'an was erroneously read. Later on, the language experts have been forced to take some measures on the spread of exorbitant mistakes in the conversation. In other words, these mistakes made the ground for the emergence of Arabic grammar. First to protect the Arabic language and to teach the Arabic language to non-Arabs irâb and irâb pedestals work on addressed taken. As a result of these studies, a number of sciences (Nahiv and Sarf) in the field of Arabic language grammar emerged in time.

Keywords: Arabic Language, Grammar, Nahiv, Sarf.

Giriş

Dinimiz İslam'ın ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'i sağlam ve doğru anlayabilmenin en önemli temel kaynağı Arap dilidir. Kur'ân-ı Kerîm'in kendisiyle inzal olduğu Arap dili ise, dil aileleri içinde Sami dillerin arasında yer almaktadır. Daha dini mübini İslam'ın doğuşundan öncede Arapça, Arapların konuştuğu bir dil olmanın yanı sıra belagat ve fesahat açısından ulaşabilecek en zirve seviyeye ulaşmış bir dil olarak diğer Sami diller arasında yer almaktaydı. İslamiyet'tin gelişinden önce Güney Arapça ve Kuzey Arapça olarak ikiye ayrılan Arap dili; İslamiyet'in doğuşundan sonra ayrı bir ehemmiyet elde etmiştir. Daha sonraları İslamiyet'in

1. ARAP DİLİ

1.1. Arap Dilinin Tarihi Gelişimi

Sami dilleri arasında yer alan Arapça, Mısır dilini de içinde bulunduran Hami – Sami kökenli bir dildir.²

Sami dilleri kendi arasında iki büyük kola ayrılır.³ Bu kollar:

1. Doğu Kolu (Bâbil ve Asur dillerinin bağlı olduğu Akad'ca)
2. Batı kolu (Fenike, Nebati ve İbrani dillerini içine alan Ken'ani diller ve Arami dilinin yer aldığı kuzey batı gurubu ile eski ve yeni lehçeleriyle Habeş'çe, Güney ve Kuzeybatı Arapçası'nın teşkil ettiği Sami diller gurubu) dur.⁴ Arapçanın tarihi gelişimi ve yayılma aşamaları bir plan içerisinde şöyle gösterilebilir:

a. Eski Arapça b. Klasik Arapça c. Orta Arapça d. Yeni (Modern) Arapça e. Devamlı gelişen mahâlli Lehçeler⁵

² Hüseyin Ahmed, ez-Zeyyâd, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Dâru'l-Nehdâh, Mısır tsz.s.13-14; Ahmet Suphi Furat, "Arap Edebiyatı Tarihi", Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, s. 41; Kenan, Demirayak, *Arap Edebiyat Trihi –I Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2012, s.31; M.Nihad, Çetin, "Arap", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 1991, III, s. 282.

³ Şevki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-Cahilî*, Dâru'l Meârif, Kâhire tsz. I, s.22-26; ez-Zeyyâd, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s.14; Çetin, "Arap", III, s.282.

⁴ Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-Cahilî*, I, s.22-26; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, Beyrut 1993, VIII, s.530; Demirayak, *Arap Edebiyat Trihi – I Cahiliye Dönemi*, s. 31

⁵Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, VIII. s. 525-537, 624-733; Demirayak, *Arap Edebiyat Trihi –I Cahiliye Dönemi*, s.32-33; Çetin, "Arap",III, s.282.

a. Eski Arapça

Eski Arapça, örneklerine bir takım kitabelerde rastlanılan ve m. 500 yılından önce var olduğu bilinen arapçadır.⁶ Eski Arapça ile ilgili bilgilerimiz bir takım eski kitabeler ve Araplarla münasebeti olmuş kavimlerin metinlerinde yer alan şahıs ve kabile isimleri ile ilgili olan bilgilere dayanmaktadır.⁷ M.Ö. 626-853 yılları arasında Asurlular ve Aribiler arasında gerçekleşen savaşlara dair, Asuri metinlerinde geçen kırk ismin yer aldığı vesika bugün en eski Arapça yazılı vesika olarak bilinmektedir.⁸

b. Klasik Arapça

Klasik Arapça tabirinden kasıt; bugün var olan eski edebi metinler olan Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis kitaplarında bulunan ve bunların yanı sıra Arap dilinin yayıldığı yerlerde bilim, edebiyat ve şiir dili olarak lehçeler üstü sayılan ana omurgası değişmeden idame eden arapçadır.⁹ Klasik Arapça diye adlandırılan bu dil, farklı bölgelerde İslamiyet'ten önce günümüze kadar var olan değişik lehçelerin yanında, kendine has bir ilerleme ve gelişme çizmiştir.¹⁰ Klasik Arapçayı temsil eden metinlere gelince bu metinler şunlardır:

1. Kadim şairlerin şiirleri (cahiliyyun, muhadramun ve islam döneminin ilk şairleri)
2. Kur'ân-ı Kerîm
3. Peygamber (s.a.v) ve ilk hâlifelerin resmi yazışmaları
4. Peygamber (s.a.v)'in hadis-i şerifleri
5. Eyyamu'l-Arab'a dair mensur parçalar ve emsaller¹¹

⁶ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi –I Cahiliye Dönemi*, s.32.

⁷ ez-Zeyyâd, *Târihu'l-Edebi'l-Arabî*, s.539; Ahmet Suphi Furat, "*Arap Edebiyatı Tarihi*", s. 41.

⁸ Ahmet Suphi Furat, "*Arap Edebiyatı Tarihi*", s. 48; Çetin, "*Arap*", III, 282; Adem, Apak, *Ana hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2004, 183.

⁹ Cevad Ali, *el-Mufassal fi Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, VIII. s.541; Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi –I Cahiliye Dönemi*, s.33; Apak, *Ana hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s.183.

¹⁰ Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-Cahilî*, I, s.120.

¹¹ Cevad Ali, *el-Mufassal fi Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, VIII, s.541; Çetin, "*Arap*", III, s.282.

Eski ulema klasik arapçanın özelliklerine bakarak bu arapçanın hangi lehçe veya lehçelere dayandığını araştırmışlardır. Fakat sondönem ulema, bu dilin esasının kureyş lehçesi olduğunu kabul etmişlerdir.¹²

c. Orta Arapça

İslam dini, (insanlığa tebliğ edilmeye başladığı günden beri) arap dilinin gelişiminde büyük bir etkiye sahiptir. Öyle ki fasih arapçanın temelini belirlemede Kur'ân-ı Kerîm'in etkisi büyüktür. Öte yandan islamiyetin fetihlerle ülke sınırlarının dışına çıkması, Arap dilinin geniş alanlara yayılmasına, ulaştığı yerlerde o ülkelerin dilleri ile bir etkileşim içinde olmaya sebep olmuştur. Bu etkileşim Araplarda eski düşüncelerinden farklı bir düşünce ve yaşamlarından farklı yaşama tarzının, (bedevi hayattan her yönü ile - madi ve manevi - ayrılan şehir hayatı) gelişmesine sebep olmuştur. Bu yaşayış ve hayat tarzındaki değişim, duygu ve düşüncede etkin bir rol oynadığı gibi dilde de doğal olarak bir takım değişimlere neden olmuştur. Ayrıca Abbasiler döneminde yapılan tercüme faaliyetleri sebebiyle Arap diline farklı kelimelerin yerleşmesi, bazı kelimelerinde arapçalaştırılması sonucu Arap dilinde bir takım değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişim ve etkileşim sonucu ortaya çıkan dile, orta Arapça denilmektedir.¹³

d. Yeni (Modern) Arapça

Arap metinlerinin basımı Napolyo'nun Mısır'da matbaa açmasıyla başladı. Buda Arap dünyası ile Avrupa arasındaki yakınlaşma devri dediğimiz XIX. yüzyılın başından itibaren gerçekleşmiştir. Arap dünyasının Avrupa kültür ve medeniyetiyle yakınlaşması sonucu sanat, fikir ve ilim dili olan Arapça yeni (modern) Arapça diye adlandırılır.¹⁴ Bununla beraber Napolyo'nun rasathanne, kimya laboratuvarı, tiyatro ve kütüphane gibi faaliyetleri ile Mısır valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Avrupa mekteple-

¹²Çetin, "Arap", III, 282; Apak, *Ana hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s.184.

¹³Kenan, Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi I. Cahiliye Dönemi*, 33; Çetin, "Arap", III, s.283

¹⁴Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi -I Cahiliye Dönemi*, s. 33.

rindeki ders usul ve programlarının uygulandığı birçok yeni mektep açması, Arap dilinde yabancı mefhumların ifadesi mecburiyetini doğurdu. Bütün bunlar (temaslar ve tesirler) modern Arapçanın ortaya çıkması ve gelişmesinde etkin bir rol oynamıştır.¹⁵

e. Devamlı Gelişen Mahalli Lehçeler

Bir yandan yeni yerleşim yerlerine yerleşen Arapların kullandığı dil olan eski lehçeler; diğer taraftan o bölgelerde değişik bir takım şartların etkisiyle konuşulan Arapçayla birlikte birçok lehçe ve şive meydana gelmiştir. Bunlardan herbirine mahalli lehçe denilmektedir.¹⁶ Modern Arapça ve Orta Arapça devresi edebi yazı diline benzer bir şekilde, Mahalli Lehçelerde hızlı bir gelişim içerisinde olmuştur. Daha sonra birtakım edebi metinler Mahalli Lehçeler ile Modern Arapça ve Orta Arapça arasındaki nispeti arttırmıştır. Örneğin tiyatro, roman, hikâye vb. Bu sebeple Mahalli Lehçelerin, Arapçanın konuşma dili olarak kullanıldığı bazı memleketlerde ortak yazı dili yerine ikame edilmesi düşüncesi de olmuştur.¹⁷

Bazı araştırmacılar Arapçanın tarihi gelişimi ve yayılma aşamalarını, Eski Arapça, Orta Arapça ve Yeni Arapça diye tasnif etmişlerdir. Cahiliye döneminde oluşan şiir ve rivayetlerden başlayarak Abbasiler döneminin başına kadar olan arapçaya, Eski Arapça; Abbasilerin başlangıcından itibaren kullanılan arapçaya, Orta Arapça; günümüzde kullanılan arapçaya ise, Yeni Arapça demişlerdir.¹⁸

2. ARAP DİLİ GRAMERİ

2.1. Arap Dili Gramerinin Doğuşu ve Gelişmesi

İslamiyet'in Arap yarımadası dışına yayılmasından sonra ve Arapların Arapça bilmeyen topluluklar ve milletlerle karşılaşması sebebiyle hayat tarzlarında bazı değişimler, dillerinde ise bazı bo-

¹⁵ Çetin, "Arap", III, s.283.

¹⁶ Demirayak, *Arap Edebiyat Trihi –I Cahiliye Dönemi*, s.33.

¹⁷ Çetin, "Arap", III, s.285-286.

¹⁸ Demirayak, *Arap Edebiyat Trihi –I Cahiliye Dönemi*, s.34.

zulmalar olmuştur.¹⁹

Reşid Rıza *Tefsiru'l Kur'ân-i'l Kerîm* adlı eserinin mukaddimesinde bu konuyu şöyle dile getirmektedir: “Arapça yazılmış eserlere baktığımızda başta dil kaideleri olmak üzere Arapçanın doğru bir şekilde eserlere yansıtıldığını görebiliriz. Aslında bu usulüne uygun konuşmalar Arap dili kuralları konulmadan öncede vardı. Çünkü bu doğru konuşma ve yazma melekeleri tabiat gereği değil tamamen sema' ve taklitten ibaretti. Acemlerle (Arap olmayan toplumlar) birlikte yaşamış Arapların dillerindeki bozulmalar buna örnek teşkil edebilir. Başka bir örnekte, Arapların usulüne uygun konuşma ve yazmaları fitri olsaydı hicretten sonra elli yıl içerisinde dilleri bozulmazdı.²⁰

Bu dil bozulmaları günlük konuşmaların dışında Kur'ân-ı Kerîm'in bile yanlış okunmasına sirayet etmiştir.²¹ Daha sonra konuşmalardaki fahiş hataların yaygınlaşması, dil uzmanlarının bir takım önlemler almasını zorunlu kılmıştır.²² Bir başka ifade ile yapılan bu hatalar Arap gramerinin ortaya çıkmasını gerektirmiştir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okuma hassasiyeti de Arap dili gramerinin doğmasına etki etmiştir.²³

2.2. Arap Dilinin Özellikleri

Arap dili insanların dikkatini celp etme hususunda gayet zengin bir dildir. Örneğin Araplar kılıç, at, deve gibi gündelik hayatta sıkça kullandıkları nesnelere ve hayvanlara farklı isimler vererek, Arabistan'ın belirli coğrafyasında dillerini ve zekâlarını ilerletme ve genişletme eğilimi içerisinde olmuşlardır. Arap dilinin fasih ve belîğ oluşu da bundan kaynaklanmaktadır.²⁴

¹⁹ Abdurrahman b. Muhammed, İbn Haldûn, *Mukadime'tü İbn-i Haldûn*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Mekke 2005, I, s. 249; Sa'îd el-Efğanî, *min-Tarihi'n-Nahv*, Dâru'l-Fikr, Beyrut tsz.s.7-8.

²⁰ Reşid Rıza, *Tefsir'u Kur'ani'l Kerim*, Daru'l- Menar, Mısır 1947, s.22.

²¹ Muhammed el-Tantâvî, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n- Nuhât*, Dâru'l- Me'arif, Kahire, tsz. S.18; Selami Bakırcı - Kenan Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, AÜFEF, Yayınları, Erzurum 2001, s.17-18;Çetin, “Arap”, III, s.296.

²² el-Efğanî, *Min Tarih'n-Nahv*, s.8.

²³ el-Tantâvî *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n- Nuhât*, s.18; Hıdır Musa Muhammed Hammûd, *en-Nahvu ve n-Nuhât el-Medarisu ve l- Hasâis Dâru'l-'Alemlî'l-Kütüb*, Beyrut 2003, s.10.

²⁴ Mahmud Esad, *İslâm Târihi*, (Sad. Ahmet Lütüfi Kazancı-Osman Kazancı), Marifet

Arap dilindeki, *mecaz**, *ibdal**, *iştikak**, *kalp**, *irâb**, vb. gramatik kavramlar, bu dilin özellikleri arasında zikredilmektedir.²⁵ Zamanının akademileri hükmünde sayılan ve her yıl kurulan panayırda da dilin zenginleşmesine, gelişmesine ve lehçelerin kaynaşmasına yardımcı olan büyük âmillerden sayılmaktadır.²⁶

Arap dili, sahip olduğu kelime yapısı, fiil çekimi ve telâffuzundaki uyulması gereken kâide ve kurallar açısından diller arasından temayüz etmiş bir dildir.²⁷ Arap dilinin farklı yönlerini araştırmayı konu edinen; Nahiv , Sarf, Tecvit ve Belagat gibi ilimler, Arap dilini yanlışlardan korumak için geliştirilen birtakım teknik bilimlerdir. Geliştirilen bu teknik ilimler, daha çok Kur'ân-ı Kerîm'i korumak amacıyla geliştirilmiştir. Bu konuları ihtiva etmekle beraber Arap dili gramerine dair günümüze ulaşan ilk eser, Sîbeveyhî (ö.180/796)'nin, Nahiv, Sarf, Tecvit ve Belagat ilimlerinin kaidelerine dair yazmış olduğu "*el-Kitab*" adlı eseridir. Söz konusu eser Nahiv , Sarf, Tecvit ve Belagat ilimlerinin kural ve kâidelerini içermektedir.²⁸

2.3. Nahiv İlmi (Söz Dizimi Sentaks)

Arap gramerinin temel iki dayanağından biri olan Nahiv, söz-lükte yönelmek, kast etmek, gitmek, takip etmek, aynı olmak, benzetmek, yön, yol ve taraf anlamlarına gelir.²⁹ İstılahta ise değişik

---

Yayınları, İstanbul 1983, s.150-152.

* Mecaz: Bir sözcüğün gerçek anlamından bütünüyle uzaklaşarak kazandığı yeni anlamlarla yapılan edebi sanattır.

* İbdal: Bir harfin yerine başka harf getirmeye denir.

* İştikak: Aralarında mana ilişkisi bulunan iki kelimeden birinin diğerinden alınması ve türetilmesi demektir.

* Kalb: İlet harfini başka bir illet harfine çevirmek suretiyle yapılan i'lele denir.

* İ'rab: Kelimenin sonundaki hareketin cümledeki konumuna göre lafzen veya takdirene değişmesine denir.

²⁵ Mahmud Esad, *İslâm Târîhi*, s.150-152.

²⁶ ez-Zeyyâd, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s.15; Süleyman Tülüçü, *Zuheyir b. Ebi Sulma ve Edebi kişiliği*, (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum 1982, s.25.

²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İrfan Yayınları, İstanbul 1995, I, s.23.

²⁸ Mustafa Kırkız, "*Dilbilim Tekniği Açısından Arapçanın Korunmaya Alınışı*," *FÜİFD*, XV, 2010, 331.

²⁹ Ebü'l- Fadl Cemaluddin Muhammed İbn Manzur, *Lisanü'l- Arab*, Vezaretü's-Şuuni'l-İslamiyyeti ve'l-Evkaf, Beyrut 1988, XX, s.182, (نحو mad.); Muhammed b.

şekillerde tanımlanmıştır, bu tanımlardan bazıları ise şunlardır:

- İrâb,³⁰ *bina**, ve diğer hâlleri bakımından arapça birleşimlerin hususiyetlerinden bahseden bir ilim dalıdır.³¹

- Kelimenin sonunu irâb ve bina açısından inceleyen bir ilimdir³²

- Nahiv, kelimelerin sıhhat ve *ilâl**, yönlerini bir takım usullere bağlı olarak ortaya çıkaran bir ilimdir.³³

- Nahiv, kendisiyle irâb, bina ve bunların dışındaki arapça terkipler (birleşimler)'in hâllerinin bilinmesine dayanan bir takım kural ve kanunları olan ilimdir.³⁴

- Nahiv, lafzın cümle içindeki durumunu ve bu duruma göre irâb 'ını inceleyen bir bilim dalıdır.³⁵

2.3.1. Nahiv İlminin Ortaya Çıkışı ve Ortaya Çıkış Sebepleri

Konum itibariyle önemli bir yere sahip olan Nahiv ilmi ilk dönemlerde geniş anlamıyla gramer karşılığında kullanılıyordu. Bu itibarla ilk dönemlerde Nahiv ilmi, Sarf ilmini de kapsamaktaydı.³⁶ Bu birliktelik hicri III. (IX) yüzyıla kadar, Sarf ilminin ayrı bir ihtisas sahası kazanıp Nahiv ilminden ayrı bir ilim dalı olarak ilimler arasında yer almaya kadar devam etmiştir.³⁷ Nahiv ilmi önemi hakkında “*Bu ilimden yüz çevirmenin neredeyse Allah (c.c)’ın kitabı Kur’ân-ı Kerîm’den yüz çevirmekle eşdeğer*” olduğunu söyleyen Ab-

---

Ebubekir b. Abdulkadir, er- Razî, *Muhtâru’s-Sihah*, Dâru’l-Marife, Beyrut 2010, s.559, (نحوmad.)

³⁰ İrab Kavramı için Bkz. Sayfa 5.

* Bina: Cümledeki konumuna göre son harfin harekesi değişmeyen kelimelere denir.

³¹ İbn ‘Uşfûr, *el-Mukarreb*, Thk. Adil Ahmet-Ali Muhammed, Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut 1988, s.5.

³² Hıdır Musa, *en-Nahiv ve n-Nuhat el-Medarisu ve l- Hasâis* s.9.

*İlâl: İlet harflerinden *elif*, *vav* ve *ya* (ا, و, ي) harflerinin değişmesine denir.

³³ Şerîf el-Cürçânî, Alî b. Muhammed, *Kitâbu’t-Tarifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar’aşlı, Dâru’n-Nefâis, Beyrut 2007, s.329.

³⁴ el-Cürçânî, *Kitâbu’t-Tarifât*, s.329.

³⁵ Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İFAV. Yayınları, İstanbul 2011, s.14.

³⁶ Hasan Hindâvî, *Menâhicu’s-Sarfiyyîn ve Mezâhibuhum*, Dâru’l –Kâlem, Şam

1989,14; Selami Bakırcı - Kenan Demirayak, *Arap Dili Grameri Tarihi*, s.185.

³⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, İFAV. Yayınları, İstanbul 2014. 22; Çetin, “Arap”, III, s.296.

dulkadir el-Cürçani (ö.471/1078) bu ilmi önemsemeyenleri ağır bir dille eleştirerek bu ilmin önemini belirtmiştir.³⁸ Aynı şekilde İmam Suyûti' de (ö.911/1505) şunları dile getirmektedir: "İrab'ta müşterek müfredatın açıklanabilmesi için Arap dilinin bilinmesi gerekir. Zira irâb'ın değişmesiyle manalarda değişir. O halde irabın üzerine kurulmuş terkiplerden maksadın ne olduğunu anlamak için irabı bütün yönleriyle bilmek kaçınılmaz olur."³⁹ Bu bağlamda İbn Haldun'da *el- Mudadime*'sinde "Önem bakımından, lisan ilimlerinin en başında Nahiv İlmi gelir. Çünkü fiil, fail, mübteda ve haber gibi unsurlar bu ilim sayesinde bilinir. Aksi takdirde bir şey ifade olunamaz." demiştir.⁴⁰

Kaynakların belirttiğine göre yabancılarla karşılaşmanın yoğun olması sebebiyle dilin bozulmasının yoğun olarak yaşandığı yer Basra olduğundan Nahiv ilminin Basra'da ortaya çıktığı, tekâmüle eriştiği ve oradan da yayıldığı söylenilmektedir.⁴¹ Nahiv ilminin yazılması ve ilk gramer çalışmalarının başlamasına sebep olan en önemli ve belirgin faktörler, şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okunması ve Arapların yabancı milletlerle karışması sonucunda büyük bir yaygınlık kazanan dil hataları (*lehn*) olduğu aktarılmaktadır.⁴² Yapılan bu dil hatalarına Hz. Peygamber (s.a.v) ve Hz. Ebubekir (r.a) döneminde az rastlanırken, Hz. Ömer (r.a) döneminde bu hataların daha fazla olduğu görülmektedir.⁴³ Hz. Ömer (r.a) döneminde yapılan dil hatalarına şu örnekleri verebiliriz:

Hz. Ömer (r.a) bir gün ok atışlarında hedefi tutturamayan bir grubun yanından geçiyordu. Hedefi tutturamamaları Hz Ömer (r.a)'in hoşuna gitmedi. Bunun üzerine onlarda, Hz. Ömer (r.a) 'e ok atmada acemi olduklarını yani bu işi yeni öğrendiklerini anlamca ifade eden (إِنَّا قَوْمٌ مُّتَعَلِّمِينَ) "Yeni öğreniyoruz" dediler. Hz. Ömer

³⁸ Abdulkâhîr el-Cürçânî, *Kitâbu Delâilu'l-İcâz*, Nşr, M. Reşîd Rıdâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1984, s.23.

³⁹ Celâlüddin Abdurrahman, es-Suyûti, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ, Beyrut 2000 II, s.1209.

⁴⁰ İbn Haldun *el- Mukaddime*, Beyrut, 1918, s.55

⁴¹ el-Efğanî, *Min Tarih'n-Nahv*. s.27; İsmail Durmuş, "Nahiv", *DİA*, TDV, Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, s.300.

⁴² el-Efğanî, *Min Tarih'n-Nahv*, s.8.

⁴³ el-Efğanî, *Min Tarih'n-Nahv*, s.8-9.

(r.a)'de onlara "Vallahi, sizin dilde (konuşmada) yaptığımız hata bana ok atmadaki hatanızdan daha ağır geldi" dedi.

Zira kullandıkları (إِنَّا قَوْمٌ مُتَعَلِّمِينَ) cümlesi, Arap dili kurallarına göre yanlış bir kullanımdı. Bu cümlenin doğru kullanımı (إِنَّا قَوْمٌ مُتَعَلِّمُونَ) şeklinde olmalıydı. Bir başka seferde ise Ebu Musa el-Eş'ari, Hz. Ömer (r.a)'e göndermek üzere kâtibine bir metup yazdırır. Mektup (مِنْ أَبِي مُوسَى) "Ebu Musa tarafından gönderilmiştir" ifadesi ile başlamaktadır. Bunu gören Hz. Ömer (r.a) Ebu Musa el-Eş'ari'ye mektubu yazan kişinin yazım işlerinden alıkonulmasına dair cevap yazar.⁴⁴

Çünkü dil kurallarına göre (مِنْ أَبِي مُوسَى) kullanımı yanlış bir kullanımdır. Doğru kullanımı (مِنْ أَبِي مُوسَى) şeklinde olmalıydı.

Yukarıdaki kısmen değindiğimiz dil hataları yaygınlaşmaya başlayınca, Arap dilini korumak ve Arap olmayanlara Arap dilini öğretmek amacıyla irâb ve irâb kaideleri hakkında çalışmalar ele alındı. Bu çalışmalar neticesinde Nahiv ilmi zamanla ortaya çıktı.⁴⁵ Nahiv ilminin başlangıcı hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur.⁴⁶ Söz konusu rivayetlerin bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1. Hz. Ömer (r.a) döneminde Medineye gelen bir Arap: "Bana Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân'dan bir kısmını kim okuyabilir?" der. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri Tevbe süresini okumaya başlar. Fakat üçüncü ayetteki (وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ) "Hacı ekber gününde Allah Resulünden bütün insanlara bildirilir: Allah ve resülü Allah'a ortak koşanlardan beridir".⁴⁷ Ayetindeki (وَرَسُولُهُ) kelimesini (وَرَسُولُهُ) şeklinde meksur okur. Kur'ân okunmasını isteyen arap bu okuyuştan sonra "Şayet Allah (c.c) Rasulünden beriye bende ondan beriyim" der. (Zira وَرَسُولُهُ kelimesi وَرَسُولُهُ şeklinde esreli okunması durumunda "Allah Müşriklerden ve Rasulünden beridir" diye yanlış bir anlam ortaya çıkmaktadır.) Bu olayı duyan Hz. Ömer (r.a) o kişiyi yanına çağırarak

⁴⁴ el-Efğanî Min Tarih'n-Nahv, s.9.

⁴⁵ el-Efğanî Min Tarih'n-Nahv, s.26.

⁴⁶ M.Reşit Özbekçi, Kur'ân ve Hadisin Arap Gramerindeki Rolü, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.34.

⁴⁷ Tevbe: 9/3.

olayı sorar. O da kendisine okunan Kur'ân-ı okuyup daha sonra söylediği sözleri tekrarlar. Hz. Ömer (r.a) o kişiye okuyuş şeklinin yanlış olduğunu söyleyerek doğru okuma şeklini öğretir. Bu olay üzerine Arapçayı ve Arap dilini iyi bilmeyen kimselerin Kur'ân okumamasını emreder.⁴⁸ Kur'ân'ın muhafaza edilebilmesi için Ebu Esved ed-Düeli (ö. 69/688) 'ye Nahiv ilmi ile ilgili bilgileri yazmasını ister.⁴⁹

2. Diğer bir rivayete göre ise Nahiv ilmi bilgilerini ilk olarak ortaya koyan kişinin Hz. Ali (r.a) olduğu yönündedir. Hz. Ali (r.a)'yi bu ilmi ortaya çıkarmaya sevk eden sebep ise bir bedevinin Hakka suresinin 37. ayetindeki (لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ) "Onu da günahkarlardan başkası yemez"⁵⁰ Ayetindeki (الْخَاطِئِينَ) şeklinde yanlış okumasıdır. Bunun üzerine Hz. Ali Ebu'l-Esved ed-Düeli'ye üzerinde Nahiv ilmiyle alakalı bir takım bilgiler bulunan bir kağıt vererek ona "kendi fikirlerini de ilave ederek bu metodu takip et" demiştir.⁵¹

3. Başka bir rivayete göre ise Ebu'l-Esved ed-Düeli Basra'da sıcaklığın çok fazla olduğu bir vakitte kızının yanına gelince, kızı (يا أبتى ما أشدُّ الحرَّ) "Bâb acım sıcaklık nede fazla" diyeceğine, bunun yerine (يا أبتى ما أشدُّ الحرَّ) Bâb acım sıcaklığın en fazla olduğu vakit hangisidir." Anlamındaki bir cümleyle ifade eder. Kızının kendisine sıcaklığın en fazla ne zaman olduğunu sorduğunu sanan Ebu'l-Esved ed-Düeli "(شهرٌ ناجر) sefer ayı" diye cevap verir.

Kızı babasına: "Ben sıcaklığın ne kadarda fazla olduğunu belirtmek için söylemiştim, sıcaklığın en çok olduğu vakti sormamıştım" deyince, Ebu'l-Esved ed-Düeli bu olay üzerine Nahiv ilmiyle uğraşmaya başlamıştır.⁵² Hatta bu olay üzerine Ebu'l-Esved ed-Düeli'nin Nahiv ilminde ele aldığı ilk konu, Ta'accub bâbı (باب التعجب) konusu

⁴⁸ el-Tantâvî, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n-Nuhât*, s.25; Ebu'l-Berekât A.Rahman b. Muhamme İbnü'l-Enbârî, *Nuzhetü'l-Elibbâ fi Tabakâti'l-Üdebâ*, Thk. İbrahim es-Samirani, Mektebetü'l-Mennâr, Ürdün 1985, s.19-20.

⁴⁹ el-Tantâvî, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n-Nuhât*, s.25.

⁵⁰ Hakka: 69/37.

⁵¹ Şevkî Dayf, *el-Medarisu'n-Nahviyye*, Dâru'l-Meârif, Kâhire 1992, s.14; el-Enbârî, *el-İnsaf fi-Mesaili'l-Hilâf*, s.18.

⁵² el-Efğanî, *Min Tarih'n-Nahv*, s.10.

olmuştur.⁵³ Arap edebiyatında Nahiv ilmiyle ilgili çalışmaların başlangıcıyla ilgili yapılan rivayetleri değişik versiyonlarla çoğaltmak mümkündür. Burada sunduğumuz örnekler ve Arap edebiyat kitaplarında ki başka örneklere baktığımızda, ilk Nahiv ilmiyle alakalı çalışmalarla ilgili Hz. Ali (r.a) ve Ebu'l-Esved ed-Düeli'nin isimleri öne çıkmaktadır. Bu itibarla islami dönemde ilk Nahiv çalışmasının Hz. Ali (r.a) tarafından başlatıldığı, Ebu'l-Esved ed-Düeli tarafından işlevlik kazandığını söyleyebiliriz. Nitekim Ebu Tayyib el-Luğavî *Merâtibu'n-Nahviyyîn* adlı kitabın da Nahiv ilmini ilk tesis eden kişinin Ebu'l-Esved olduğunu onun bu bilgileri Hz. Ali (r.a)'den aldığını belirtmiştir.⁵⁴

Yukarıda zikir edilen sebepler ve bunlar dışında birçok sebep Nahiv ilminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Günümüze kadar ulaşan ilk Nahiv kitabı ise, daha önce belirttiğimiz gibi Sibeveyhi'nin "*el-Kitab*" adlı eseridir.⁵⁵ Sibeveyhi'nin "*el-Kitab*" adlı eserindeki üstün tekâmül, dönemin bazı şarkiyatçıları tarafından Arap gramerinin doğuşu ve gelişmesinde yabancı dillerin etkisinin olduğu iddiasını gündeme getirmiştir. Ayrıca bu şarkiyatçılar, Arap gramerinin Aristo'nun gramer ağırlıklı suri mantığı, Süryani ve Sanskritçe gramerlerinden etkilendiğini ve bunlar sayesinde ortaya çıktığını da iddia etmişlerdir.⁵⁶

Bu iddialarını da şu şekilde temellendirmeye çalışmışlardır:

Aristo mantığının etkisiyle Süryani gramerinin kurulduğu, Arap gramerinin ise Irak'ta Arapların Süryani'lerle karşılaşması sonucu ortaya çıktığı ve dolayısıyla Arap gramerinin Aristo mantığının etkisiyle kurulan Süryani grameri sayesinde ortaya çıktığını iddia etmişlerdir.⁵⁷ Modern dönemin şarkiyatçıları tarafından ortaya atılan bu iddialar pek tutarlı olmamıştır. Zira Süryani gramerinin kurucusu kabul edilen Yakup el-Rehavi (ö.90/709) Arap gra-

⁵³ el-Enbârî, *el-İnsaf fi-Mesaili'l-Hilâf*, s.21.

⁵⁴ Abdulvahid b. Ali, Ebu Tayyib el-Luğavî, *Merâtibu'n-Nahviyyîn*, nşr. Ebu'l Fadil İbrahim, Kahire,1995, s.6.

⁵⁵ Durmuş, "Nahiv", 301.

⁵⁶ Dayf, *el-Medarisu'n-Nahviyye*, s.20.

⁵⁷ Durmuş, "Nahiv",301.

merinin kurucusu olan Ebu'l-Esved ed-Düeli (ö. 69/688)'den daha sonradır.⁵⁸ Ayrıca Sami dil ailesine mensub olan, Süryani, İbrani, Keldani ve Arap gramerleri arasında benzerliklerin olması pek doğaldır. Bu benzerlik mutlak bir etkileşimin olduğunu göstermez.⁵⁹ Ebu'l-Esved ed-Düeli'in kurucusu olduğu Nahiv ilmi ile ilgili çalışmalar daha sonra Irak'ın fethinin (h.637) hemen sonrasında kurulan Basra ve Kûfe şehirlerinde devam etmiştir.⁶⁰ Bu iki şehirdeki dil ve edebiyat yönünden prensipler, çalışmalar ve meselelere bakış tarzları farklı olan, dolayısıyla aralarında ihtilaflar bulunan iki dil ekolünün teşekkülüne sebep olmuştur.⁶¹

Nahiv ilmi bugün ülkemizde hâlen Medreseler, İmam Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri, İslami İlimler Fakülteleri, Edebiyat Fakültelerinin Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ve Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek Eğitim Merkezlerinde okutulan ve büyük öneme haiz olan bir ilim dalıdır.

2.4. Sarf İlmi (Şekil Bilgisi Morfaloji)

Nahiv ilmi gibi Arap gramerinin temel iki dayanağından biri olan Sarf, sözlükte “Çevirmek, harcamak, döndürmek. sevk etmek, dağılması için bırakmak” anlamında kullanılmaktadır.⁶² Terim anlamında ise sarf kelimesi, ameli ve nazari olmak üzere iki kısma ayrılır.

Ameli Sarf: Kök olarak kabul edilen kelimenin (Basra ekolüne göre bu kök mastar; Kufe ekolüne göre ise mâzi fiildir⁶³) lafız veya anlamla ilgili bir maksadı ifade için farklı türevdeki (fiil, İsmi fâil, ismi mefûl, ismi tafdil, tesniye, cemii vb.) vezinlere dönüşmesidir.⁶⁴

⁵⁸ Dayf, *el-Medarisu'n-Nahviyye*, 20; Durmuş, “Nahiv”, s.301.

⁵⁹ el-Tantâvî, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n-Nuhât*, s.27-32.

⁶⁰ Ignace Goldziher, *Arap Dili Mektepleri*, (Çev. Süleyman Tülücü), AÜİFD, 1990, IX, s.331.

⁶¹ Ignace Goldziher *Klasik Arap Literatürü*, Vadi Yayınları, (Çev. Azmi Yüksel- Rahmi Er, Ankara 1993, s.80.

⁶² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XI, s.90-91, (صرف mad.); er-Razî, *Muhtârü's-Sihah*, s.324, (صرف mad.)

⁶³ el-Enbârî, *el-İnsaf fi-Mesaili'l-Hilâf*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru'l-Fikr, Beyrut. tsz. I, 235.

⁶⁴ Ahmed el-Hamlâvî, *Şeze'l-'Arf fi Fenni's-Sarf*, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrût 2013, 23

İlmi Mana olarak bilinen⁶⁵ Nazari Sarf ise kelimelerin irâb⁶⁶ ve bina⁶⁷ dışında kalan kuralları araştıran bir ilim dalıdır.⁶⁸ Son dönem (müteahhirun) dil bilimciler, sarf ve tasrifi eş anlamda kabul ederken, ilk dönem (kadim) dilciler ise sarf ilmini Nahiv ilminin bir bölümü olarak görüp, tasrifi de sarf ilminin bir parçasından saymışlardır.⁶⁹ Sarf ilmi, *mutasarraf**, olarak da isimlendirdiğimiz çekimli fiillerle *mebni**, olmayan isimlerin maruz kaldığı harf ve hareke değişikliğini konu edinmektedir. Bir başka ifade ile kelimelerin *ibdal*,⁷⁰ *ilâl*⁷¹, *kalp**, *hazf**, ve *idğam**, gibi durumlarını incelemeyi esas alan bir ilim dalıdır.⁷²

Bu itibarla; Sarf ilmi genellikle kelimelerin iskelet yapısını inceleyen bir ilim iken; Nahiv ilmi ise kelimelerin birbirleri ile olan ilişki ve alakalarını yani cümleyi inceleyen bir ilim dalıdır.⁷³ Sarf ilminde ister fiil kalıplarından ister isim kalıplarından olsun asıl ve ilave harflerle, bunların sukûn ve hareketleri bir ölçüte göre belirlenir. Örneğin: İlk dönem dilcilerden beri kullanılan ve adına *mizani sarfi* denilen ölçüt, üç harfli kelimelerde *fe'ale* (فَعَلَ), kelime dört kök harften oluşuyorsa mizanın sonuna bir lam harfi ziyade ederek *fe'lele* (فَعَّلَ), kelime beş kök harften oluşuyorsa bir lam daha mizanın sonuna eklenerek *fe'lelele* (فَعَّلَّلَ) şeklinde yapılır. Fakat Arap dilinde ki yapılan araştırmalar sonucu fiilin kök harfleri üç ya da dört harften oluşur. Asıl harfleri beş veya daha fazal olan herhangi bir fiile rastlanılmamıştır.⁷⁴

⁶⁵ el-Hamlâvî, *Şeze'l-'Arffi Fenni's-Sarf*, s.23.

⁶⁶ İrab Kavramı için Bkz. Sayfa 5.

⁶⁷ Bina Kavramı için Bkz. Sayfa 5.

⁶⁸ 'Abduh,er-Râcî, *et-Tatbîku's-Sarfi*, Dâru'n-Nahdati'l Arabiyye, Beyrut 2009, s.23-27.

⁶⁹ Hulusi Kılıç, "Sarf", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 136; Çörtü, *Sarf*, s.22; Bakırcı, Selami - Demirayak, Kenan, *Arap Dili Grameri Tarihi*, AÜFEF. Yayınları, Erzurum 2001, S.188.

⁷⁰ İbdal Kavramı için Bkz. Sayfa 5.

⁷¹ İlâl Kavramı için Bkz. Sayfa 6.

* Mutasarraf: Bir takım mana ifade edebilmek için çekim kabul eden (müfred iken müsenna, cemî' yapılabilmesi gibi) kelimelere denir.

⁷² İbn 'Uşûr, *el-Mukarreb*, s.7; er-Râcî, *et-Tatbîku's-Sarfi*, s.7-8; Kılıç, "Sarf", XXXVI, s.136.

⁷³ Bakırcı-Demirayak, *Arap Dili Grameri Târîhi*, 186.

⁷⁴ Mes'ud İbn Ömer el-Kâdî, *et-Teftâzânî, Şerh-u s' Se'ed 'elâ Tasrîfi' z-Zencanî*, Salah

2.4.1. Sarf İlminin Ortaya Çıkışı ve Ortaya Çıkış Sebepleri

Nahiv ilmi hicri birinci yüzyılda Basra'da önemli bir yol kat ederken, sarf ilmi ise Nahiv ilmi ile birlikte işlenilmektedir. Bu sebeple Arap dilinin önemli bir dalı olan sarf ilminin ortaya çıkması geç olmuştur.⁷⁵

İlk dönemlerde Nahiv ilmine oranla sarf ilmine olan ilgisizliğin en belirgin ve göze çarpan husus, sarf ilminin genelde Nahiv kitaplarının en sonunda ve pek az yer verilmesiyle göze çarpmaktadır. Öyle ki sarf ilmi neredeyse Nahiv ilminin bir parçası olarak görülmektedir.⁷⁶ Örneğin kadim dilcilerden Sibeveyhî ve Radıyyuddin el-Esterabâdî gibi âlimler sarf ilmini Nahiv ilminin bir bölümü olarak kabul etmişlerdir. Nitekim daha öncede belirttiğimiz gibi ilk gramer kitabı olarak günümüze kadar ulaşan Sibeveyhi'nin "el-Kitab" nın ikinci bölümü sarf ilminin bir kısım konularını kapsamaktadır.⁷⁷ Sarf ilminin ortaya çıkmasının sebebi, Nahiv ilminin ortaya çıkış nedeni gibi dilde yapılan bir takım yanlışlar (el-lehn) olduğu söylenebilir.⁷⁸

Sarf ilmi Ebu Osman el-Mâzi nî'nin (ö.249/863) "et-Tasrif" adındaki kitabı zamanımızda ulaşan ilk müstakil sarf kitabıdır. Dolayısıyla el-Mâzi nî bu ilmin kurucusu sayılmıştır.⁷⁹ Ancak son dönem ilim adamlarının ele aldığı sarf ilmi ile ilgili eserlere baktığımızda, sarf ilminin kurucusu Kufe dil bilimcilerinin önde gelenlerinden olan Muaz el-Herra'nın (ö.187/802) olduğu görülmektedir.⁸⁰ Nitekim Suyuti de *el-İktirah* adlı kitabında sarf ilmini ilk defa Ebu'l-Esved ed-Düeli'nin eserlerine istinaden ortaya çıkaran kişinin Muaz el-Herra olduğunu belirtmektedir. Hatta Suyûti, kurucunun Muaz el-Herra olduğu hususunda ittifakın bulunduğunu da

---

Bilici Kitap Evi Yayınları, İstanbul tsz, s.15; Kılıç, "Sarf", XXXVI, s.137.

⁷⁵ Bakırcı - Demirayak, *Arap Dili Grameri Târihi*, s.187.

⁷⁶ Bakırcı - Demirayak, *Arap Dili Grameri Târihi*, s.188.

⁷⁷ Kılıç, "Sarf", XXXVI, s.136.

⁷⁸ Mustafa Kırkız, *Dilbilim Tekniği Açısından Arapçanın Korunmaya Alınışı*, s.328.

⁷⁹ Kılıç, "Sarf", XXXVI, s.136.

⁸⁰ İbn Atiye, Ebu Muhammed Abdulhak, *el-Muharreru'l-Veciz fi-Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993, s.8-9; Bakırcı-Demirayak, *Arap Dili Grameri Târihi*, s.189.

dile getirmektedir.⁸¹ Ahmed el-Hamlâvî'ninde *Şezze'l- arf fi Fenni' s-Sarf* adlı kitabında bu konuda Suyûti ile aynı şekilde düşündüğü görülmektedir.⁸² Görüldüğü gibi sarf ilmini ilk olarak ortaya koyanın kim olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Sarf ilmi de Nahiv ilmi gibi bugün ülkemizde hâlen Medreseler, İmam Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri, İslami İlimler Fakülteleri, Edebiyat Fakültelerinin Arap Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ve Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek Eğitim Merkezlerinde okutulan ve büyük bir öneme haiz olan bir ilim dalıdır.

SONUÇ

İslam dininin birinci ve ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'i sağlam ve doğru bir şekilde anlayabilmenin en önemli temel kaynağı kuşkusuz Arap dilidir. Zira insanları inançsızlık karanlıklarından iman nurlarına eriştiren Kerîm kitabımız Yüce Allah tarafından toplumun dili olan Arapçayla indirilmiştir. Bu itibarla inanan toplumlar kutsal kitaplarının indirildiği dil olan Arapçayı öğrenmeyi, bir vazife şeklinde kabul etmişlerdir.

Vahye muhatap olan toplumlar farklı kimliklere sahip olan insanlarla pek fazla karşılaşmadıkları için dillerinde herhangi bir bozulma söz konusu olmazken, daha sonraları farklı toplumların bu dine girmesiyle beraber dilde bir takım hataların olması kaçınılmaz olmuştur. Bu sebeple bu hataları önleme babında bir takım kaideler geliştirilmiş ve bunun sonucunda bir takım ilimler ortaya çıkmıştır. Bu ilimlerin Arap dilini ve Kur'ân-ı Kerîmi, yapılan hatalardan muhafaza ettiği gerçeğini kimse inkar edemez. İlk dönemlerde ortaya konulan bu kurallardan asıl maksad, öğrenim ve öğretimi kolaylaştırmak amacıyla gerek konuşmada ve gerekse yazıda bu kurallara riayet etmeye ve Arapların Arap olmayan topluluklarla karışmaları sonucu ortaya çıkan lahn tehlikesinden insanları korumaya yönelik iken daha sonraları bu çerçeveye git gide genişleterek ilim adamları tarafında cümlenin öğeleri, cümlelerin birbi-

⁸¹ Celâlüddîn Abdurrahman, es-Suyûti, *el-İktirâh fi İlmî Usûli'n-Nahv*, Thk. Abdulkim Atıyye, Dâru'l-Beyrutî, Şam 2006, s.159.

⁸² el-Hamlâvî, *Şezze'l-Arf fi Fenni's-Sarf*, s.24.

riyle olana etkisi, cümlenin düzeni, çeşitleri, cümlenin öğelerinin birbiriyle alakası, kelime çeşitleri, alt cümleler ve görevleri gibi konularla meseleyi daha detaylı bir şekilde ele almışlardır.

Sonuç olarak Arap diliyle ilgili yapılan bütün çalışmalar, ortaya konulan bütün çaba ve gayretler, ayrıca dil ile alakalı ortaya konulan bütün çalışmalar, Arap dilinin orijinalliğini ve Kur'ân-i Kerîmi yanlışlardan muhafaza etmek amacıyla yapılmıştır. Bunun sonucunda doğal olarak birtakım ilimler (Nahiv, Sarf, Tecvid, Belgat) ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Ali, Cevad**, *el-Mufasssal fi Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, Beyrut 1993.
- Apak, Adem**, *Ana hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2004.
- Bakırcı Selami – Demirayak Kenan**, *Arap Dili Grameri Tarihi*, AÜFEF, Yayınları, Erzurum 2001.
- Cemaluddin Muhammed**, İbn Manzur, Ebü'l- Fadl, *Lisanü'l-Arab*, Vezaretü's- Şuuni'l-İslamiyyeti ve'l-Evkaf, Beyrut 1988.
- el-Cürânî**, Şerîf, Alî b. Muhammed, *Kitâbu't-Tarifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dârü'n-Nefâis, Beyrut 2007.
- *Kitâbu Delâilu'l-İcâz*, Nşr, M. Reşîd Ridâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1984.
- Çetin**, M.Nihad, "Arap", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 1991.
- Çörtü**, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İFAV. Yayınları, İstanbul 2011.
- *Arapça Dilbilgisi Sarf*, İFAV. Yayınları, İstanbul 2014.
- Dayf**, Şevkî, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî el-Asru'l-Cahilî*, Dârü'l Meârif, Kâhire tsz.
- Durmuş**, İsmail, "Nahiv ", *DİA*, TDV, Yayınları, İstanbul 2006.
- el-Efğanî**, Saîd, *fi-Usuli'n-Nahv*, Matbaatü'c- Camietî's-Suriyye, Suriye 1957,
- Esad**, Mahmud, *İslâm Târîhi*, (Sad. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı), Marifet Yayınları, İstanbul 1983.
- Furat**, Suphi, Ahmet, "Arap Edebiyatı Tarihi", Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996. Goldziher, Ignace, *Arap Dili Mektepleri*, (Çev. Süleyman Tülücü), AÜİFD, 1990.
- Goldziher**, Ignace *Klasik Arap Literatürü*, Vadi Yayınları, (Çev. Azmi Yüksel- Rahmi Er), Ankara 1993.

- Hamidullah**, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İrfan Yayınları, İstanbul 1995.
- el-Hamlâvî**, Ahmed, *Şeze'l-Arf fi Fenni's-Sarf*, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrût 2013.
- Hammûd**, Hıdır Musa Muhammed, *en-Nahvu ve n-Nuhât el-Medarisu ve l-Hasâis Dâru'l-'Aleml-Kütüb*, Beyrut 2003.
- İbnü'l-Enbârî**, Ebu'l-Berekât, A.Rahman b. Muhamme, *Nuzhetü'l-Elibbâ fi Tabakâti'l-Üdebâ*, Thk. İbrahim es-Samirrani, Mektebetü'l-Mennâr, Ürdün 1985.
- *el-İnsaf fi-Mesaili'l-Hilâf*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru'l- Fikr, Beyrut. tsz.
- İbn Haldûn**, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukadime'tü İbn-i Haldûn*, Müessesetü Kütübi's-Sekafiyye, Mekke 2005.
- İbn 'Uşfûr**, *el-Mukarreb*, Thk. Adil Ahmet-Ali Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- İbn Atiye**, Ebu Muhammed Abdulhak, *el-Muharreru'l-Veciz fi-Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Thk. Abdusselam Abduşşafi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Kılıç**, Hulusi, "Sarf", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2009.
- Kırkız**, Mustafa, *Dilbilim Tekniği Açısından Arapçanın Korunmaya Alınışı*, *FÜİFD*, XV, 2010.
- Özbalıkçı**, M.Reşit, *Kur'ân ve Hadisin Arap Gramerindeki Rolü*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul 2006.
- er-Râcihi** 'Abduh, *et-Tatbiku's-Sarfi*, Dâru'n-Nahdati'l 'Arabiyye, Beyrut 2009.
- er- Razî**, Muhammed b. Ebubekir b. Abdulkadir, *Muhtâru's-Sihah*, Dâru'l-Me'rife, Beyrut 2010.
- el-Efgânî**, Sa'id, *min-Tarihi'n-Nahv*, Dâru'l-Fikr, Beyrut tsz.
- es-Suyûtî**, - *el-İktirâh fi İlmi Usûli'n-Nahv*, Thk. Abdulhakim Atiyye, Dâru'l-Beyrutî, Şam 2006.
- el-Tantâvî**, Muhammed, *Neşetü'n-Nahv ve Tarih'u-Eşheri'n- Nuhât*, Dâru'l-Me'arif, Kahire, tsz.
- et-Teftâzânî**, Mes'ud İbn Ömer el-Kâdî, *Şerh-u s' Saed alâ Tasrîfi' z-Zencanî*, Salah Bilici Kitap Evi Yayınları, İstanbul tsz,
- Tülücü**, Süleyman, *Zuheyr b. Ebi Sulma ve Edebî kişiliği*, (Basılmamış Doktora Tezi), *AÜSBE*, Erzurum 1982.
- ez-Zeyyâd**, Hüseyin Ahmed, , *Târîhu'l-Edebî'l-Arabî*, Dâru'l-Nehdâh, Mısır tsz.